

Prof. dr hab. Barbara Kromolicka
Uniwersytet Szczeciński

Recenzja

Rozprawy doktorskiej mgr **Ewy Rojewskiej** pt: *Personalistyczna orientacja wychowawcza rodziców a integracja seksualna młodzieży. Badania empiryczne* napisanej w Instytucie Pedagogiki Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego pod kierunkiem naukowym **prof. zw. dr hab. Zdzisława Kroplewskiego, Szczecin 2015.**

W oparciu o uchwałę Rady Wydziału Humanistycznego US z dnia 10 grudnia 2015r zlecającej przygotowanie stosownej oceny przedmiotowej rozprawy doktorskiej, zapoznałam się szczegółowo z jej tekstem i na tej podstawie pozwolę sobie przedstawić pewne uwagi, spostrzeżenia oraz refleksje w kolejności przyjętego przez mnie schematu opracowania niniejszej oceny.

Uwagi ogólne

Autorka dysertacji jawi się jako osoba posiadająca szczególne uprawnienia do zabierania głosu w przedmiotowej sprawie, ma bowiem ukończone studia z zakresu „Wiedzy o rodzinie”, i co jest ważne ma za sobą ukończone studia doktoranckie z pedagogiki, wreszcie pracowała pod czujnym okiem promotora: psychologa i teologa. Dodatkowym atutem jest fakt iż prezentuje dobre rozeznanie literatury przedmiotu oraz refleksyjność przy ocenie wyników badań co ostatecznie złożyło się na fakt, przygotowania interesującej dysertacji doktorskiej.

Podjęta w rozprawie problematyka badawcza dotycząca personalistycznej orientacji wychowawczej rodziców sytuuje się w obszarze pedagogiki ogólnej, teorii wychowania, pedagogiki społecznej, pedagogiki zdrowia lecz także i antropologii, psychologii, i medycyny, a przede wszystkim seksuologii. Jest zatem problemem interdyscyplinarnym. Obejmuje zagadnienia dotyczące funkcjonowania człowieka w odniesieniu do najbardziej żywotnych spraw związanych z życiem rodzinnym oraz problemem humanizowania seksualności człowieka w kontekście odpowiedzialnego zachowania z poszanowaniem jego godności i wolności. We współczesnej kulturze popularnej – pisze Szymon Grzelak w książce pt. *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań*

na świecie i w Polsce. Kraków 2009. (...) seks uległ alienacji i istnieje sam dla siebie w oderwaniu od głębszych znaczeń jako nietrudna i przyjemna zabawa. (Wspomnieć tu można zachowania gimnazjalistów w grze w tzw. „słoneczko”, czy film „Galerianki”). Czas przechodzenia od wieku dziecięcego do dorosłości wydłużył się i nabrał wiele swoistych cech. Już w przedszkolu, zaznacza Grzelak można zaobserwować zachowania dzieci, które dawniej były swoiste dla starszej młodzieży. Normy w zakresie uprawnień i powinności zupełnie się pomieszały, o czym dowodzi między innymi coraz wcześniejszy czas inicjacji seksualnej młodzieży, a w zasadzie jeszcze dzieci (inicjacja seksualna zaczyna się w wieku 11 lat wg badań prof. Z. Izdebskiego).

W kontekście tych zachowań dzieci i młodzieży pozostaje gdzieś w przestrzeni pytanie o dojrzałe rozumienie piękna ludzkiej miłości i szacunku do swojego ciała, a tym samym bardzo realne pytanie o rolę rodziny i jej funkcję wychowawczą.

Temat pracy związany z problemem dynamicznych przeobrażeń w sferze seksualności wśród młodzieży oraz personalistycznej orientacji wychowawczej rodziców, w potocznym podejściu, moim zdaniem dotyczy dwóch współcześnie rozmijających się światów. Personalistyczna orientacja wychowawcza stanowi jedno z pojęć pedagogicznych, związane z prakseologicznym wymiarem wychowania, w którym wyraża się odniesienie rodziców do wychowania. Oznacza, zatem badanie doświadczeń życia rodzinnego odnoszące się do poznania światopoglądu, przekonań i uczyć a także nadrzędnych wartości ukierunkowanych na osobę. Orientacja wychowawcza, jak podkreśla Autorka opracowania jest (...), „duchem przenikającym codzienne życie rodziny wyznaczającym w naturalny sposób kierunek działań jej członków” [s.16], szczególnie w wymiarze etycznym. W ujęciu personalistycznym cielesny wymiar osoby stanowi istotny przedmiot troski wychowawczej. Ciało jest nierozzerwalnie związane z osobą wymaga więc koncentracji na zdrowiu fizycznym, psychicznym, oraz na seksualności młodych ludzi. Szczególnie wychowanie seksualne jest ważną sferą (emocjonalną i duchową) życia rodzinnego. Problemem zmiany w życiu rodzinnym jest jednak to, że współcześni rodzice mają coraz większe problemy z jednoznacznym utrzymaniem swojej, pokoleniowo wypracowanej personalistycznej orientacji wychowawczej ulegając trendom wielu zmian dokonujących się w sferze zachowaniach społecznych, szczególnie silnie przebiegających wśród młodzieży. Fakt ten powoduje, że wychowawcze oddziaływanie rodziców na dzieci przypomina bardziej stosowanie „metody prób i błędów” a nie celowego formowania opartego o przyjęty i ugruntowany system wartości.

„Są jednak takie dziedziny ludzkiego życia, których nie można się uczyć „metodą prób i błędów”. Z pewnością należy do nich ludzka seksualność. Pewne, nawet jednorazowe błędy w tej dziedzinie, często nie dają się już naprawić i zostają jako dotkliwe poranienie na całe życie. Można je leczyć, ale nawet po leczeniu blizna pozostaje” [J. Augustyn: 2012].

Termin integracja seksualna, w literaturze przedmiotu pojawił się już w 1993 wtedy ukazała się książka o „Integracji seksualnej” Józefa Augustyna a jej poszerzone wydanie „Wychowanie do integracji seksualnej” ukazało się dwa lata później tj. 1995r. Przez wiele kolejnych lat książki te były w ciągłej sprzedaży, co może świadczyć o dużym zainteresowaniu czytelników tym problemem a także i o tym, że seksualność jest niezwykle ważną sferą życia człowieka.

Dysertacja podejmująca tak złożony problem jest znakomitym przykładem działania świata nauki w służbie społecznej. Opracowanie może, co dostrzega jego Autorka stanowić impuls do podjęcia debaty o odpowiedzialności rodziny w ogóle a w niej o procesie kształtowania się seksualności dziecka.

Wprowadzenie w problematykę badań obszernie i rzeczowo uzasadnia podjęcie tego zagadnienia. Autorka przyjmuje perspektywę holistycznego spojrzenia na codzienną rzeczywistość wychowawczą przenikniętą humanistycznymi ideami.

Główny kierunek badawczy

Analiza, całości pracy pozwala stwierdzić, że Autorka dysertacji stanęła na wysokości zadania i przedstawiła oryginalne o badawczym charakterze opracowanie, z dobrą podbudową teoretyczną opartą o bogatą literaturę przedmiotu polską i zagraniczną. Rozprawa dowodzi, że jej Autorka posiada dobre kompetencje badawcze tj. umiejętność analizy literatury przedmiotu, krytycznej refleksji teoretycznej, posługiwania się językiem reprezentowanej dyscypliny oraz umiejętność konstruowania samodzielnej, interesującej koncepcji weryfikacji badań empirycznych, poprawnej realizacji pogłębionej i wielowątkowej interpretacji uzyskanych wyników badawczych.

Cel poznawczy pracy ukierunkowano na poznanie zależności jaka istnieje pomiędzy personalistyczną orientacją wychowawczą rodziców a integracją seksualną młodzieży.

Cele poznawcze szczegółowe sprowadzają się do:

- Określenia struktury personalistycznej orientacji wychowawczej badanych rodziców
- Określenia struktury integracji seksualnej badanej młodzieży
- Ukazanie i wyjaśnienie zależności pomiędzy personalistyczną orientacją wychowawczą rodziców o silnym, umiarkowanym, słabym natężeniu a integracją seksualną młodzieży

- Ukazanie i wyjaśnienie zależności pomiędzy niespójną orientacją wychowawczą rodziców a integracją seksualną młodzieży.

Cel praktyczno-wdrożeniowy zmierza do skonstruowania narzędzi badawczych, które mogą znaleźć zastosowanie w diagnozowaniu poziomu integracji seksualnej młodzieży oraz natężenia personalistycznej orientacji wychowawczej rodziców. Wyniki uzyskanych badań mogą stanowić wskazania dla wypracowania pedagogicznych dyrektyw konstrukcji programu integralnego wychowania seksualnego [s.131]

Formalna ocena struktury pracy

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska obejmuje 343 strony. W tym 294 strony tekstu zasadniczego, 29 stron aneksu (narzędzia badawcze, zestawienie tabel i wykresów) oraz 16 stron wykazu bibliograficznego.

Bibliografia liczy 291 pozycji - prac zwartych bądź pod redakcją, (w tym 7 pozycji z literatury anglojęzycznej) Czasopisma naukowe, to głównie „Psychiatria Polska”, „Problemy Rodziny”, „Kwartalnik Filozoficzny”, „Ethos”, „Pedagogia Christiana”, „Nowa Medycyna” oraz artykuły – netografii)

Dysertacja opracowana jest w strategii badań ilościowych ma czytelną, przejrzystą strukturę z charakterystycznym dla nauk społecznych trójpodziałem tekstu tj. część teoretyczną, metodologiczną oraz empiryczną. Każda z tych części pełni przypisaną jej funkcję a ich objętość jest proporcjonalna w stosunku do całości dysertacji.

Pracę otwiera *Wstęp* (ss.4-8) w którym Autorka wprowadza w przyjętą koncepcję badawczą i jej wyjściowe założenia.

Część zasadniczą pracy rozpoczyna część teoretyczna złożona z dwóch rozdziałów, których tytuły odpowiadają badanym kategorią pojęciowym.

W pierwszym zatytułowanym *Personalistyczna orientacja wychowawcza rodziców* Autorka definiuje istotę orientacji wychowawczej. Przedstawia filozoficzne źródła oraz pedagogiczne założenia personalistycznej orientacji wychowawczej rodziców. W szerokiej, a miejscami nawet nużącej analizie wyróżnionych kategorii (uwaga dotyczy zbyt rozbudowanej analizy filozofii personalistycznej, odwołań do pedagogiki jako nauki, powinności szkoły) dochodzi do konkluzji, że „Wychowanie o orientacji personalistycznej jest ostatecznie wychowaniem do wolności. Wolność ta zaś wyraża się w zdolności do wyboru dobra i jego realizacji w konsekwencji dotyczy osobowego doskonalenia się, a zatem wymaga pracy nad sobą.” [s. 42] Podkreśla, że istotą wychowania w duchu personalistycznym są głębokie

spotkania osób podbudowanych, miłością do człowieka. Pomimo tak szerokiego objaśnienia istoty personalistycznej orientacji wychowawczej rodziców zabrakło, moim zdaniem wiedzy o tym ile współczesnych rodzin kieruje się taką orientacją i co ewentualnie warunkuje jej przyjęcie przez rodziców.

Natomiast w rozdziale drugim zatytułowanym *Integracja seksualna młodzieży* przedstawia istotne elementy w rozwoju seksualnym młodzieży oraz omawia model integracji seksualnej. Autorka podkreśla, że seksualność jest zjawiskiem wielopłaszczyznowym związanym z różnymi uwarunkowaniami biologicznymi, kulturowymi, religijnymi, i interpersonalnymi. „Pojęcie integracji seksualnej, jak pisze Autorka dysertacji – opiera się na dwóch założeniach. Pierwsze każe widzieć osobę w sposób całościowy. Drugie założenie zwraca uwagę na harmonijne współdziałanie wszystkich aspektów seksualności człowieka, w tym biologicznego, psychicznego oraz społecznego”[s.99]. Ostatecznie, Autorka przyjmuje, że „integracja seksualna młodzieży stanowi wynik procesu harmonizowania wszystkich wymiarów życia osoby związanych z jej seksualnością. Jej fundamentem jest uznanie złożonej, wielowymiarowej istoty seksualności powiązanej z całym życiem człowieka”. (...) Integracja seksualna jest wynikiem prowadzenia świadomego procesu samowychowania zmierzającego do scalenia wszystkich wymiarów osobowości człowieka związanych z jego seksualnością według właściwej im hierarchii” [119-120].

Natomiast podobnie, jak w punkcie wcześniejszym Autorka bardzo wnikliwie - moim zdaniem - zbyt drobiazgowo omawia zagadnienie rozwoju seksualności człowieka oraz zagadnienie fenomenu rozwoju człowieka

Przyznać należy, że wnikliwie omawia wyróżnione kategorie badawcze i tym samym wykazuje się dobrą znajomością wybranej bardzo bogatej literatury przedmiotu.

W rozdziale metodologicznym Autorka wyczerpująco przedstawia przyjęte założenia badawcze wraz z podbudową teoretyczną uzasadniającą każdy krok postępowania. Główny problem badawczy sprowadza Autorka do pytania: *Czy i jaka jest zależność pomiędzy natężeniem personalistycznej orientacji wychowawczej rodziców a poziomem integracji seksualnej młodzieży?* To pytanie uzupełnia dwoma problemami szczegółowymi:

1. Jaki jest poziom integracji seksualnej badanej młodzieży?
2. Jakie jest natężenie przejawiania personalistycznej orientacji wychowawczej przez badanych rodziców?

Podjęta problematyka badawcza jest niewątpliwie dowodem dojrzałego, nowatorskiego i bardzo ambitnego przedsięwzięcia badawczego, z jakim mamy do czynienia w recenzowanej pracy. Projektowane badania zakładają bowiem dotarcie zarówno do istoty personalistycznej

orientacji wychowawczej na którą składają się: postrzeganie osoby, postrzeganie wychowania, postrzeganie wartości oraz postrzeganie otaczającej rzeczywistości, jak i określenia poziomu integracji seksualnej młodzieży (wysokiego, umiarkowanego, niskiego) oraz jej przejawiania w zakresie: przyjmowania integralnej i pozytywnej wizji seksualności człowieka; akceptacji tożsamości płciowej i związanych z nią ról dojrzałości seksualnej w aspekcie biologicznym; dojrzałości emocjonalnego wymiaru seksualności; psychizacji seksualności; humanizacji seksualności. Autorka prawidłowo definiuje zmienne badawcze i ich wskaźniki. W obszarze zmiennej niezależnej – natężenie personalistycznej orientacji wychowawczej rodziców wyróżnia cztery zmienne szczegółowe. W obszarze zmiennej zależnej, którą jest poziom integracji seksualnej młodzieży wyróżnia trzy zmienne szczegółowe.

Na materiał badawczy w dysertacji złożyły się materiały zebrane w okresie od października 2013 r do lutego 2014 r. Badania skierowano do młodzieży w wieku od 17 – 20 lat, uczęszczających do szkół ponadgimnazjalnych w Szczecinie i Stargardzie oraz studenci I roku studiów Uniwersytetu Szczecińskiego oraz ich rodziców. Udział w badaniach był dobrowolny i anonimowy. Zaproszenie do udziału w badaniach skierowano do 1680 osób, jednak w nich udział wzięło 322 młodzieży, 161 matek i 125 ojców. Przy doborze próby badanej Autorka zadbała, co jest istotne z uwagi na przedmiot badania, by istniało różnicowanie w zakresie religijności zarówno rodziców jak i dzieci.

Do analizy statystycznej zakwalifikowano 109 kompletnych zestawów (dziecka i rodziców). W badaniu wykorzystano dwa narzędzia badawcze: Kwestionariusz Natężenia Personalistycznej Orientacji Wychowawczej Rodziców, składający się z 4 grup pytań i twierdzeń, łącznie aż 51 zagadnień. Wszystkie pytania posiadają zamkniętą kafeterię odpowiedzi, w paru pytaniach półotwartą. Rodzice wypełniali ankietę za pośrednictwem strony internetowej, bez ograniczenia czasowego.

Drugim narzędziem w badaniu ilościowym był Kwestionariusz Integracji Seksualnej Młodzieży (KISM), zawierający 6 grup pytań i twierdzeń łącznie 88 zagadnień. Młodzież także wypełniała ankietę za pomocą strony internetowej. Opracowane narzędzia poddane były ocenie oraz stosownej, w związku z tym korekcie przez tzw. sędziów kompetentnych oraz testowane w badaniach pilotażowych. Przypada nam do myślenia, że badania prowadzone online stają się coraz bardziej popularne. Zdaniem Marty Grabowskiej (2006) decydują o tym takie ich walory jak: hiperdostępność, hiperanonimowość, hiperotwartość oraz hiperinformacyjność. Jak podaje Autorka opracowania w przygotowaniu organizacyjnym badania zadbano o by respondenci byli należycie poprowadzeni w toku badania. Pozostaje jedynie pytanie o ich

wiarygodność. Justyna Maciaszek zauważa, że zastrzeżenia budzi zwłaszcza wspomniana hiperanonimowość, ponieważ „sprzyja przybieraniu różnych masek, co często prowadzi do podszywania się pod innych, oszukiwania, udzielania fałszywych odpowiedzi [Maciaszek, 2012: 358]. (czy Autorka ma pewność co do tego, kto istotnie wypełnił ankietę?)

W części empirycznej Autorka pomieściła dwa rozdziały: czwarty zatytułowany *Obraz personalistycznej orientacji wychowawczej rodziców i seksualności młodzieży – analiza wyników badań własnych* (ss.158-227) oraz rozdział piąty (V) pt. *Zależność integracji seksualnej młodzieży od personalistycznej orientacji wychowawczej rodziców – analiza wyników badań własnych* (ss. 228 -287). Każdy z rozdziałów kończy krótkie podsumowanie, w którym przedstawia najistotniejsze wnioski z analizowanego wcześniej fragmentu badań. Całość opracowania zamyka obszernie *Zakończenie*, w którym Autorka przedstawia wnioski końcowe oraz wskazania do dalszych badań i pola praktyki pedagogicznej.

Wyniki zebranego materiału badawczego Autorka zobrazowała w tabelach oraz wykresach. Tabele w większości, powinny być „zamknięte” wierszem „Razem” – podsumowującym liczbę N i % badanych.

Analiza bardzo bogatego materiału badawczego prowadzona poprawnie, interpretacja wyczerpująca. Każdy z rozdziałów zakończono punktem, w którym Autorka podsumowuje przeprowadzone badania, co cenne odwołując się także do innych znanych w literaturze przedmiotu. Ta część rozprawy jest bardzo interesująca a na wyróżnienie zasługuje fakt, że Autorka w perspektywie poruszanej problematyki określa przedmiot dalszych koniecznych analiz. Do opracowania części empirycznej nie wnoszę istotnych uwag, przeciwnie uważam, że Autorka stanęła na wysokości wcale nie łatwego zadania analizy bogatego materiału badawczego, pozyskanego głównie dzięki poprawnie opisanym zmiennym i wskaźnikom badawczym, a w ślad za tym dobrze przygotowanym narzędziom badawczym. Właśnie fakt skrupulatnego przygotowania bardzo dobrych narzędzi badawczych zasługuje na osobne wyróżnienie. W zasadzie po przeprowadzeniu procesu ich standaryzacji narzędzia te mogłyby być wykorzystywane na stałe w badaniach. Dlatego zachęcam Autorkę do podjęcia i tego trudu.

W ogólnej ocenie pracę oceniam bardzo pozytywnie, Autorka dała się poznać jako osoba niezwykle czytana, skrupulatna, rzetelna, dociekliwa a jednocześnie wyważenie krytyczna badaczka. To wszystko sprawia, że tekst czyta się z zainteresowaniem a nawet

dużym zaangażowaniem. Autorka daje wyraz samodzielności intelektualnej i rozumienia znaczenia wybranych problemów dla podjętego przedmiotu rozważań.

Do interesujących poznawczo wniosków moim zdaniem, należy zaliczyć wniosek, który dowodzi, że:

- Większość badanych rodziców przypisuje szkole zadania nauczania i wychowania przy jednoczesnym braku akceptacji dominującej roli państwa w procesie jego wychowania, czy doceniania potrzeby integracji różnych środowisk, w których funkcjonuje młody człowiek. Największą grupę stanowiła młodzież przejawiająca umiarkowany poziom integracji seksualnej. Poziom niski trzykrotnie częściej osiągnęli mężczyźni niż kobiety.
- W badanej grupie istnieje zależność pomiędzy natężeniem personalistycznej orientacji wychowawczej rodziców a poziomem integracji seksualnej młodzieży. Dzieci rodziców o silnym natężeniu personalistycznej orientacji wychowawczej łączyły seksualność z największą liczbą innych sfer życia (emocjonalną, społeczną, moralną, duchową).
- Wraz ze wzrostem natężenia personalistycznej orientacji rodziców wzrasta poziom integracji seksualnej dzieci. [ss.290- 291]

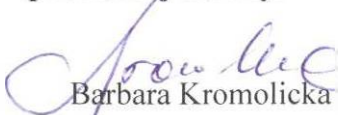
Wysunięte wnioski, mogą stanowić przyczynek do szerszej polemiki nie tylko z Autorką dysertacji, lecz także stanowić przedmiot dyskusji w debacie o odpowiedzialności rodzicielskiej, czy kondycji wychowawczej współczesnej rodziny oraz na temat seksualności i jej związków z wychowaniem rodzinnym.

Reasumując, oświadczam, że miałam przyjemność recenzować bardzo interesującą pracę za co jej Autorce, Promotorowi oraz Wysokiej Radzie Wydziału Humanistycznego serdecznie dziękuję. **Wnioskuje o wyróżnienie dysertacji doktorskiej.**

Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że dysertacja doktorska mgr Ewy Rojewskiej przygotowanej pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Zdzisława Kroplewskiego jest oryginalnym, samodzielnym rozwiązaniem problemu badawczego i spełnia wymogi stawiane przed kandydatami ubiegającymi się o stopień naukowy doktora, w zgodzie z kryteriami rozpraw doktorskich zawarte w art. 13.1 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym z dnia 14 marca 2003 r. z późniejszymi nowelizacjami.

Wnoszę więc o jej przyjęcie i dopuszczenie do dalszego etapu - publicznej obrony.

Szczecin, 02.03.2016 r

Barbara Kromolicka